

YLI 75- VUOTIAIDEN YKSINASUVIEN ELÄKELÄISNAISTEN TOIMEENTULON
KEHITYS

vuodesta 1988 vuoteen 2018

Pro gradu -tutkielma

Teija Eisanen

506486

28.05.2025

Sosiaalipolitiikka

Sosiaalitieteiden laitos

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Turun yliopisto

TURUN YLIOPISTO

Sosiaalitieteiden laitos

EISANEN, TEIJA: Yli 75 - vuotiaiden yksinasuvien eläkeläisnaisten toimeentulon kehitys vuodesta 1988 vuoteen 2018

Pro gradu tutkielma, 37 s.

Sosiaalipolitiikka

Toukokuu 2025

Eläkeläisten toimeentulo on parantunut viime vuosikymmenien aikana. Työeläkejärjestelmä on kehittynyt ja kypsynyt. Köyhyys on yhä 200-luvulla ollut yleistä eläkeläisten keskuudessa, jotka ovat kansaneläkkeen varassa eläviä. Köyhyyttä estämään luotiin uusi vähimmäiseläke, takuueläke vuonna 2011. Takuueläke korotti täyttä kansaneläkettä saavien kokonaiseläkettä merkittävästi.

Tässä pro gradu tutkielmassa tarkastellaan yksinasuvien eläkeläisnaisten toimeentulon kehitystä vuodesta 1988 vuoteen 2018. Eläkeläisnaisten toimeentulon kehitystä seurataan vuosina 1988, 1998, 2008 sekä 2018. Eläkeläisten toimeentuloa tarkastellaan huomioimalla eläkeajan toimeentulo sekä demografiset taustatekijät. Eläkeläisnaisten toimeentulon kehitystä tutkitaan eläkepolitiikalle asetetun tavoitteen eli köyhyyden estämisen kannalta. Tutkimuksen tavoite on selvittää erityisesti, onko takuueläke parantanut yli 75 - vuotiaiden yksinasuvien toimeentuloa ja estänyt köyhyyttä. Tutkimuksessa hyödynnetään Tilastokeskuksen tulonjakoaineistoja. Toimeentuloa mitataan käytettävissä olevien tulojen avulla.

Yksinasuvien yli 75 - vuotiaiden eläkeläisnaisten toimeentulo on parantunut vuosikymmenien aikana, vaikkakin köyhyyttä on yhä enemmän eläkeläisnaisten keskuudessa verrattuna eläkeläismiehiin tai parisuhteessa asuviin eläkeläisiin. Takuueläkkeen voimaantulo korotti merkittävästi pienimpiä eläkkeitä ja vähensi köyhyyttä heikoimmassa asemassa olevilla.

Asiasanat: köyhyys, toimeentulo, eläkeläisnaiset

SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto	3
2	Eläkejärjestelmän kehitys	6
3	Köyhyys	11
3.1	Köyhyyden käsite ja mittaaminen.....	13
3.1.1	Absoluuttinen ja suhteellinen köyhyys	13
3.1.2	Subjekttiivinen ja objektiivinen köyhyys.....	13
3.1.3	Tuloköyhyys	14
3.1.4	Köyhyyden mittaaminen	14
3.2	Köyhyyden merkitykset naisen elämänselämään	15
3.3	Naisten köyhyys.....	16
3.4	Eläkeläisten köyhyys	17
4	Naiseuteen liitetyt yhteiskunnalliset odotukset ja elämänselämä	17
5	Tutkimusasetelma	20
5.1	Tutkimusaineisto ja menetelmä	21
5.1.1	Muuttajat	21
5.2	Selittävät muuttuja	21
6	Yksinasuvien yli 75-vuotiaiden naisten toimeentulon muutokset vuodesta 1988 vuoteen 2018.....	23
7	Johtopäätökset.....	26

1 Johdanto

Kansainvälisten tutkimusten valossa suomalaisten eläkeläisten hyvinvointi on hyvällä mallilla, mutta huolimatta tästä joka kolmannen eläkeläisen tulot riittävät vain välttämättömiin menoihin (Ahonen ym. 2018). Mahdollisten terveyshuolien myötä eläkeläisen talous horjuu helposti. Yhä suurempi osa ikääntyneistä säästää kaikista menoista, jopa lääkkeistä ja ruuasta. EU tilastojen mukaan kuitenkin suomalaiseläkeläisten on toimeentulo-ongelmat ovat EU:n pienimpiä. Myös eläkkeensaajien taloudellinen asema verrattuna palkansaajiin on pysynyt samantasoisena kuin aiemminkin. (Ahonen ym. 2017, 164.)

Leena Sorvali kirjoitti mielipidekirjoituksen Etelä-Suomen Sanomien yleisönosastolle helmikuussa 2020, miten eläkeläisten köyhyys on todellinen ongelma. Hänen mielestään vielä jokunen vuosi aikaisemmin keskieläkkeestä jäi jotain säästöön, mutta nyt kaikki menee normaalin elämisen kuluihin. Mikäli eläkeläiselle tulee jokin yllättävä ylimääräinen meno, on turvaututtava säästöihin, jos sellaisia on tai turvaututtava lainarahaan, mutta lainaraha korkoineen on kallista. Sorvalin mukaan erityisen vaikeassa asemassa ovat he, jotka asuvat yksin tai joilla on turvana vain kansaneläke. (Etelä-Suomen Sanomat 2020.)

Eläkeläisten toimeentulosta on monia erilaisia näkökantoja, toisten mielestä eläkeläisten toimeentulo ja suorastaan köyhyys on yleistä, kun taas eri tutkimusten mukaan eläkeläisten toimeentulo on kehittynyt myönteisesti viime vuosien ja vuosikymmenten aikana. Miten asiat oikeastaan ovat? Tässä tutkielmassa tutkin yli 75- vuotiaiden yksinasuvien naisten toimeentulon kehitystä ja tulojen riittävyttä pitkittäisasetelmalla vuodesta 1988 vuoteen 2018. Onko eläkeläisnaisten suhteellinen toimeentulo parantunut ja köyhyys vähentynyt yhteiskunnan kehittymisen myötä? Miten toimeentulon kehitys näkyy vanhuudessa, nostaako se kansaneläkeläisnaisen köyhyysrajan yläpuolelle?

Suomessa eläkepolitiikan tavoitteina on ollut toimeentulotason säilyminen kohtuullisena eläkkeelle siirryttäessä sekä eläkeläisköyhyyden torjuminen. Eläkejärjestelmä antaa toimeentuloa myös työkyvyttömyystilanteissa sekä huoltajan tai puolison kuollessa.

Jo Pulkkinen (1966) aikanaan kirjoitti, miten väestön ikärakenne kaikissa valtioissa muuttuu siten, että vanhimpien ikäkerrosten osuus on jatkuvassa kasvussa. Väestön vanhimman kerroksen kasvu johtaa eläkemenojen ja työstä vetäytyneen väestön aiheuttamaa huoltosuhteen merkittävää lisääntymistä. Samalla vanhuusaika pitenee, koska ihmisen keskimääräinen elinajan odote kasvaa ja työssäoloaika lyhenee. Kansalaiset kokevat, että yhteiskunnan tehtävänä on turvata toimeentulo työuransa jo tehneille. (Pulkkinen 1966, 4–7.)

Professori Hannu Uusitalo kirjoitti vuonna 2018 Varman artikkelissa, miten osa eläkeläisistä elää köyhyysrajan alapuolella. Heikentynyt terveys, yksinasuminen sekä työkyvyttömyyseläkkeellä olevat ovat Uusitalon mukaan kaikkein tiukimmilla toimeentulon kanssa. Myös Ylen uutiset kertoi kesällä 2018 miten joka toisella eläkeläisellä on vaikeuksia kattaa tavallisia menoja saamallaan eläkkeellä. Uutinen perustui Eläketurvakeskuksen (ETK 2018) teettämään kyselytutkimukseen. (Yle 2018.) Toisaalta uudessa kansainvälisessä Global Pension Index- eläkevertailussa (2021) Suomen eläkejärjestelmä sijoittui sijalle seitsemän. Mercer CFA Institute Global Pension Index on vuosittain tehtävä vertailu, jossa arvioidaan eläkejärjestelmien riittävyttä, järjestelmän kestävyyttä sekä hallinnon luotettavuutta. (ETK 2021.)

Elinkeinoelämän valtuuskunta Evan ekonomistin Sanna Kurrosen mukaan taas tilastojen mukaan käsitys köyhistä eläkeläisistä on myytti, sillä eläkeläisten ansiot nousevat työikäisiä nopeammin. (Yle 2021.) Hänen mukaansa alle 75- vuotiaat eläkeläiset ovat muuta väestöä harvemmin pienituloisia. Eläkkeelle siirtyvien eläkkeet ovat korkeita ja eläkeläisten joukosta poistuu iäkkäitä takuueläkkeen varassa eläviä, joten kaikkiaan eläkeläisköyhyys on vähenemässä yhteiskunnassa. (Kurronen 2021.)

Kurronen täsmentää, että yli 75- vuotiaiden eläkeläisten kohdalla pienituloisuus on vielä yleisempää kuin keskimäärin väestöllä, koska heistä harva on ollut nykyisen kaltaisen työeläkejärjestelmän piirissä. 20 vuotta sitten eläkkeelle jääneillä köyhyys on ollut todellisempaa kuin nyt eläkkeelle jäävillä. Eläkkeet ovat nousseet viimeisten 15 vuoden aikana keskimäärin enemmän kuin ansiotulot. Kurronen muistuttaa, etteivät eläkeläiset ole yksi joukko vaan heidän joukossaan on sekä hyvä tuloisia että huonotuloisia. (Kurronen 2021.)

Eläkeläisten köyhyys painottuu maaseudulle, näin uutisoi Yle uutiset vuonna 2019. Tutkimuksessa niin maaseudulla kuin kaupungissa asuvat eläkeläiset olivat yhtä tyytyväisiä elämäänsä. Tutkimus on Eläketurvakeskuksen teettämä kyselytutkimus, jossa selvitettiin eläkeläisten toimeentuloa. Tutkimuksen mukaan maaseudulla asuvien eläkeläisten tulot ovat keskimäärin pienemmät kuin kaupungissa asuvilla eläkeläisillä. (Nivalainen 2019.)

Eläketurvakeskuksen ekonomisti Satu Nivalaisen mukaan erot maaseudulla asuvien ja kaupungissa asuvien kesken selittyy seurauksella työtuloista. Kaikkiaan maaseudulla työtulot ovat olleet pienemmät kuin kaupungissa. Maaseudulla mediaanieläke on 1200 euroa kun taas kaupungissa vastaava eläke on 1600 euroa kuukaudessa. Tulojen pienuus heijastuu suoraan toimeentuloon, jopa 40 prosenttia maaseudun eläkeläisistä kokee, että kaikki heidän tulonsa

kuluu välttämättömiin menoihin, kaupungissa vastaavaa kokee noin kolmannes. (Nivalainen 2019, 58–75).

Juha Rantala toteaa väitöskirjassaan (2020, 101), että Suomessa eläkepolitiikalle asetetut tavoitteet on hänen mukaansa pystytty toteuttamaan melko hyvin. Eläkkeelle siirtyessä toimeentulo säilyy suhteessa eläkettä edeltäneeseen aikaan kohtuullisena ja pienituloisten toimeentulo jopa hieman paranee. Toisaalta osalla eläkeläisistä köyhyys on kuitenkin pitkäkestoista, tämä ilmenee Rantalan tekemästä pitkän aikavälin rekisteritietoja aineistona hyödyntämästä väitöskirjassa. (Rantala 2020, 101).

Pienituloisuus on yleisintä iäkkäiden yksin asuvien eläkeläisnaisten keskuudessa. Mutta pienituloisuus on noussut myös yksin asuvilla eläkeläismiehillä ja heidän osuutensa on noussut nopeammin kuin vastaavassa tilanteessa olevilla naisilla. Eläkeläisten toimeentuloa on yleisesti mitattu poikkileikkausaineistojen pohjalta. Rantalan väitöskirjassa muutoksia toimeentulossa on seurattu järjestelmällisesti useiden vuosien ajan. Rantalan tutkimuksessa eläkeläisten toimeentuloa on mitattu eläkeläisten käytettävissä olevilla rahatuloilla sekä pienituloisuutta pienituloisuusasteen avulla. (Rantala 2020, 38–40.)

Tutkielmani kohteena on yli 75- vuotiaat yksinasuvat eläkeläisnaiset. Luvussa kaksi tarkastelen eläkejärjestelmän kehittymistä Suomessa. Luvussa kolme käsittelen köyhyyttä, sen käsitteitä ja mittaamista. Neljännessä luvussa tarkastelen naisten aseman muutoksia yhteiskunnassa ja sen vaikutusta naisten eläkkeisiin tällä hetkellä yli 75- vuotiaiden naisten kohdalla. Luvussa viisi kerron tutkimusaineistosta ja tutkimuskysymyksistä, joiden pohjalta teen tutkimuksen. Tutkimusosiossa tutkin kvantitatiivisin menetelmin kansaneläkettä saavien yksinasuvien eläkeläisnaisten toimeentulon kehitystä vuodesta 1988 vuoteen 2018. Lopuksi kirjaan johtopäätökset tutkimuksestani.

2 Eläkejärjestelmän kehitys

Suomessa kansaneläkelaki tuli voimaan vuonna 1937. Se on ollut eräs tärkeimmistä uudistuksista suomalaisessa yhteiskunnassa. Kansaneläkelain ja työeläkejärjestelmän kehittyessä vanhuuden ajan toimeentulo on parantunut vuosikymmenten aikana ja eläkejärjestelmä on kyennyt pienentämään taloudellista riskiä eläkkeelle siirryttäessä. (esim. Kangas & Rantakallio 2008; Kautto 2011.) Kansaneläke on ollut alussa kaikille kuuluva peruseläke, jota on täydennetty muilla eläkkeillä kuten työeläke. Muutos tähän tuli vuonna 1996, jolloin eläke muuttui työeläkevähenteiseksi. Työeläke siten syrjäytti kansaneläkkeen ja nykyisin kansaneläke on vähimmäiseläkejärjestelmä. (Arajärvi 2008, 78–79.)

Kansaneläkejärjestelmästä maksettavat kansaneläke- ja takuueläke-etuudet turvaavat perustoimentulon, jos työeläketurva jää pieneksi tai sitä ei ole karttunut lainkaan. Kansaneläkkeen määrä riippuu eläkkeensaajan ansioeläketuloista, perhesuhteista ja asumisajasta Suomessa. (Eläketurvakeskuksen katsauksia 2015, 14–15.)

Eläkelainsäädännön kehittyminen 1950 ja 1960-luvuilla vaikutti vanhuudenajan köyhyyden vähenemiseen (Hellsten 2008, 39–50). Atkinson (1995) kirjoitti, että Suomen tuloerot kansainvälisessä vertailussa olivat jo 1980-luvun loppupuolella OECD-maiden tulonjakovertailussa pienimmät (Rantala & Suoniemi 2007, 40). Rantalan ja Suoniemen tutkimus (2007) osoitti, miten eläkkeensaajien toimeentulo oli kehittynyt verrattuna muihin sosiaaliturvan varassa oleviin eniten. Kuitenkin eläkeläisten kesken tuloerot olivat kasvanut samoin kuin muussakin väestössä. EU:ssa käytetyllä köyhyysmittarilla mitattuna suhteellinen tuloköyhyys eläkeläisillä oli kasvanut. Huono-osaisiksi osoittautuivat tutkimuksen mukaan yksinasuvat eläkkeensaajat, iäkkäimmät naiset sekä työkyvyttömyyseläkkeellä olevat miehet (Rantala & Suoniemi 2007, 17.)

Kansaneläkkeen täysi määrä on vuonna 2025 783,41 euroa. Kansaneläke pienenee työeläkkeen kasvaessa. (Kela 2025.)

Vanhuuseläke on eläke, jota maksetaan Suomessa tietyn iän jälkeen. Ennen eläkeuudistusta eläkkeelle jätiin pääsääntöisesti 63–68-vuotiaana. Vuonna 2017 voimaantulleen muutoksen jälkeen jokaisella ikäluokalla on oma alin eläkeikänsä. Vanhuuseläkkeen uudet ikäraajat koskevat vuonna 1955 ja sen jälkeen syntyneitä. Vuonna 1965 ja sen jälkeen syntyneiden eläkeikäraja kytketään elinajan keskimääräiseen kehitykseen vuodesta 2030 alkaen.

Kansaneläkkeen pohjaosa poistui vuosien 2000–2001 välillä ja työeläkkeestä muodostui ensisijainen eläke. Joustavan eläkeiän tultua voimaan vuoden 2005 jälkeen vanhuuseläkkeelle on voinut siirtyä eri ikäisiä kansalaisia. Eläkkeensaajien veronkevennykset 2000-luvun lopulla merkitsi sitä, että eläkkeestä jäi käytettäväksi enemmän. Pientä eläkettä saavan kunnallisvero on käytännössä olematon eläketulovähennyksen ja perusvähennyksen vuoksi. Eläkkeensaajien veroaste on laskenut merkittävästi 2000-luvun aikana, jonka vuoksi eläkkeensaajien ostovoima on kasvanut. (Kautto 2011 26–35.) Ostovoiman kasvuun vaikuttivat myös erityisesti vuonna 2009 alhainen inflaatio ja indeksitarkistukset. Eläkkeensaajien tilannetta ovat parantaneet tasokorotukset, kuntaluokitusten poistaminen vuonna 2008 sekä takuueläkkeen voimaantulo. Työeläketurvassa tapahtuneet muutokset: kansaneläkkeen muutos

työeläkevähenteiseksi ja pohjaosan poisto, vuonna 2005 muutettiin eläkkeen laskentasääntöjä siten että ikärajoja ja karttumissääntöjä uudistettiin. (Kautto 2011, 35–39.)

Naisten työssäkäynnin lisääntyessä ja eläketasojen noustessa myös yhä harvempi nainen saa täyttä kansaneläkettä eläköityessään. 2000 – luvulla tehtiin monia uudistuksia eläkejärjestelmään. Vuonna 2011 tuli voimaan takuueläke, joka osaltaan nosti peruseläkettä saaneiden eläkkeensaajien toimeentuloa. Erityisesti takuueläke paransi yksinasuvan eläkkeensaajan taloustilannetta. (Airio ym. 2013, 144.)

Vajaa kaksi kolmasosaa kansaneläkkeen saajista oli naisia vuoden 2014 lopussa. Kansaneläkettä saavien naisten keski-ikä oli 72,1 vuotta ja miesten 66,6 vuotta. Kansaneläkettä työkyvyttömyyseläkkeenä saavista hieman yli puolet oli miehiä. Vanhuuseläkkeensaajista Kelan eläke-etuuksien saajia oli vuoden 2014 lopussa yhteensä 673 100. Saajien määrä on vähentynyt lähes 10 % vuodesta 2008. Kehityksessä on eroja eri etuuksien välillä. Eniten on vähentynyt rintamalisän ja perhe-eläkkeen saajien määrä, mutta myös kansaneläkettä saavien määrä on vuodesta 2008 asti ollut vuosittain pienenevä, 70 % oli naisia. (Pösö 2015. Tilastokeskuksen tilannekatsaus 2015.)

Täyttä kansaneläkettä sai vuoden 2014 lopussa 82 400 eläkeläistä, kun vastaava luku vuonna 2008 oli 91 400 (vähennystä 10 %) (Knuuti & Ritola 2015).

Täyden kansaneläkkeen vuonna 2025 saa, jos työeläkkeiden määrä ei ylitä 66,29 euroa kuukaudessa. (Kela)

Takuueläke tuli voimaan maaliskuussa 2011. Takuueläke turvaa vähimmäiseläkkeen, jos kaikki eläkkeensaajan eläkkeet ennen verotusta ovat yhteensä enintään 914,96 euroa kuukaudessa (vuoden 2023 tasossa). Takuueläke on tarkoitettu pienten eläketulojen saajille. Takuueläke on veronalainen etuus ja sitä maksetaan vain Suomessa asuville henkilöille. Takuueläke on Kelan hoitama eläke-etuus ja se korottaa vähimmäiseläkkeen määrän 922,42 euroon kuukaudessa. Vähimmäiseläke korotetaan samaan tasoon sekä yksinasuvilla että avotai avioliitossa asuvilla. Takuueläkettä tarkistetaan vuosittain kansaneläkeindeksillä. Takuueläkettä eivät myöskään pienennä ansiotulot, pääomatulot eikä omaisuus tai omaishoidon tuki. Takuueläke otetaan kuitenkin tulona huomioon eläkkeensaajan asumistukea laskettaessa 65 vuotta. (Knuuti & Ritola 2019, 21–22.)

Takuueläkettä maksettiin lokakuussa 2019 liki 105 000 henkilölle. Syksyn 2019 aikana Kela etsi pienituloisten eläkeläisten joukosta takuueläkkeeseen oikeutettuja henkilöitä, jolloin takuueläkkeen saajien määrä nousi vuoden 2019 aikana huomattavasti. (Kela 2019). Kela oli

juuri tuolloin tehnyt selvityksen, että noin 9500:lla eläkkeeseen oikeutettu ei ole hakenut takuueläkettä. Enemmistö takuueläkkeen saajista oli vuonna 2019 tehdyn selvityksen mukaan alle 65- vuotiaita, mutta ikäryhmistä kasvua oli eniten 65–74-vuotiaiden ryhmässä. Lokakuussa 2019 yli 65- vuotiaissa takuueläkkeen saajissa naisten osuus on suhteessa miehiin huomattava, mutta huomioitaessa kaikki maksetut takuueläkkeet alle 65- vuotiaiden eläkkeen saajien osuus on nousussa. Takuueläkettä maksettiin suhteellisesti eniten Kainuussa ja Pohjois-Karjalassa. Vähiten takuueläkettä saajia oli Ahvenanmaalla, Uudellamaalla ja Pohjanmaalla. (Kela 2019.)

Eläkkeensaajien asumistukea voi hakea pienituloinen eläkeläinen, joka asuu pysyvästi Suomessa vuokra- tai omistusasunnossa. (Kela 2023) Vuoden 2015 alusta poistui aikaisemmin eläkkeensaajan asumistuessa ollut 65-vuoden ikärajavaatimus ja kaikki vanhuuseläkettä ja takuueläkettä saavat henkilöt siirtyivät eläkkeensaajan asumistuen piiriin. Eläkkeensaajien asumistuki on 85 prosenttia hyväksyttävistä asumismenoista, jotka ylittävät omavastuuosuuden. (Finlex 2007.)

Vanhuuseläkkeen tason kohotessa 2000- luvulla täyden kansaneläkkeen saajien määrä on pienentynyt viidenneksellä. Vanhuuseläkkeiden tasoa on nostanut työeläkkeiden parantunut taso. Naisten osuus täyttä kansaneläkettä saavien joukossa on pienentynyt niin ikään työeläkkeen myötä. Vuonna 2001 enää hieman yli puolet täyden kansaneläkkeen saajista oli naisia, kun vuonna 2000 heitä oli kaksi kolmasosaa. (Tuominen, Nyman & Lampi 2011, 49.) Yli 75 -vuotiaiden ikäryhmässä eläketaso on noussut 2000–2010 aikana tasaisesti, mutta eläketaso on jäänyt yhä alle eläkkeensaajien keskimääräisen tason (Tuominen, Nyman & Lampi 2011, 58). Vuosien 2000 ja 2010 välillä naisten eläketaso on noussut miesten eläketasoa nopeammin. Kuitenkin miesten keskimääräinen eläketaso on parempi kuin naisten. Eroon vaikuttavia tekijöitä on naisten heikompi palkkataso, naisten lyhyempi työura sekä yleisempi osa-aikatyö ja lastenhoitovapaat. Vanhuuseläkkeen taso on seurannut hyvin ansiotason kehitystä pysyen 50 prosentissa keskiansioita. (Tuominen, Nyman & Lampi. 2011,61–71.)

Airion (2012) tutkimuksessa on tutkimuksen kohteena olleet täyttä kansaneläkettä saaneet eläkeläistaloudet. Tutkimuksessa on tarkasteltu kansaneläkeläisten toimeentuloa, taloudellisia haasteita sekä sosiaaliturvan käyttöä. Tutkimuksen mukaan 2000 – luvun aikana eläkeläisten ostovoima on parantunut, sillä reaalitytulot ovat kasvaneet yleisen ansiotason kohoamisen sekä naisten työssäkäynnin lisääntymisen myötä. (Blomberg, Kangas, Kroll & Niemelä 2012, 143; Tuominen 2008a; Tuominen ym. 2011.) Eläkeläiset ovat kuitenkin hyvin erilaisia taustoiltaan

ja varsinkin yksinasuvien eläkeläisten tulotason kehitys on ollut heikompaa kuin kahden hengen taloudessa asuvilla (Rantala 2011, 91).

Kelan toimeentuloturvaetuksia koskevien tietojen ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen hallinnoiman toimeentulotukirekisterin yhdistäminen valottaa osittain perusturvaetuksien päällekkäisyyttä toimeentulotuen kanssa (Hannikainen - Ingman ym. 2012, 7). Tämän yhteisrekisterin tietojen mukaan esimerkiksi marraskuussa 2008 helsinkiläisistä kansaneläkkeen saajista noin 15 prosenttia sai toimeentulotukea (Ahola & Hiilamo 2013, 13). Toimeentulotuen saajat vuosina 2008–2010 Helsingissä olivat suurimmaksi osaksi yksin eläviä miehiä ja naisia (Ahola ja Hiilamo 2013, 125).

Noin puolet pienituloisista eläkeläisistä koki helppona toimeentulonsa riittävyyden. Kokemukset helppoudesta liittyivät vanhempaan ikään, hyvään terveyteen sekä asumiskustannusten hallintaan. Omistusasuminen on vanhimmassa ikäryhmässä yleisempää ja se saattaa helpottaa toimeentuloa, vaikka olisikin pieni toimeentulo. (Palomäki 2018, 113–122.)

Yleinen toimeentulon mittari on ollut tulot ja kulutuksen tutkiminen, objektiivisia mittareita kun taas subjektiivista kokemusta toimeentulosta on vähän. Eläketurvakeskuksen tavoite vuosille 2015–2019 toteuttaa mittava kyselytutkimus eläkeläisväestölle, jossa kartoitetaan eläkkeensaajien toimeentuloa ja taloudellista hyvinvointia. Vuoden 2017 kerätystä kyselyaineistossa käy ilmi, että liki puolet eläkeläisistä koki tai oli kokenut vaikeuksia tavanomaisten menojen kattamisessa. Puolet eläkeläisistä koki, että hänellä oli selviytyä välttämättömäksi katsotuista menoista, kuten ruoka, asuminen, lääkkeet, terveydenhuolto, kulkeminen ja tietoliikenne. Joka kolmas vastanneista ilmoitti käyttäneensä tulojen lisäksi säästöjä selvitäkseen välttämättömistä menoista, lainaa oli ottanut n. 10 % vastanneista. Toimeentulotukea oli puolestaan hakenut vain kaksi prosenttia eläkeläisistä. Kyselytutkimuksen tulokset vahvistivat aiempien tutkimusten tuloksia, jonka mukaan toimeentulo on heikointa pienituloisilla, työkyvyttömyyseläkeläisillä, yksinasuvilla ja terveytensä huonoksi kokevilla. (Ahonen, Palomäki & Polvinen 2018.)

Lääkemenoja maksettiin pitkäaikaisesti sairaille, työkyvyttömille ja eläkeläisille. Nämä ryhmät tarvitsevat eniten lääkkeitä. Lisäksi heidän tulotasonsa on usein matalampi kuin esimerkiksi työssä käyvillä eikä sairausvakuutuksesta korvattavien lääkkeiden vuotuinen omavastuuosuuskaan ole tarpeeksi pieni, jotta rahat riittäisivät ilman toimeentulotukea.

Toisaalta myös työssä käyville maksettiin lääkkeitä toimeentulotuesta. Tämä viittaa siihen, että suuret lääkemenot voivat olla toisinaan yllättäviä. (Ahola ja Hiilamo 2013, 125–126.)

Taulukko 1. Kelan vanhuuseläkemenojen kehitys vuodesta 1998 vuoteen 2018. (Kela)

Työ- ja Kelan eläkemenot eläkelajeittain, milj. euroa

			Eläkemenot, milj. euroa
Kelan eläkemenot	Vanhuuseläke	1998	2 099,3
		2008	1 643,8
		2018	1 419,9

Heikoimmassa asemassa eläkeläisikäryhmistä ovat alle 55- vuotiaat, joiden suhteellinen asema on heikentynyt 2000- luvulla, syynä usein lyhyt työura. Parhaimmassa taloudellisessa asemassa ovat 55–74-vuotiaat eläkeläiset. Syynä tähän on pitkä työura ja palkkataso. Kotitalouden perhekoolla on merkittävä vaikutus eläkeläisten toimeentuloon, sillä vähintään kahden hengen kotitalouksissa toimeentulon taso oli noin 40 prosenttia korkeampi kuin yksinasuvien talouksissa. (Rantala 2011, 89–90.)

Vuosien 2000 ja 2010 välillä eläkeläisten köyhyysriski on noussut miltei kolme prosenttia eli hieman enemmän kuin keskimäärin. Tilastokeskuksen pienituloisuusjulkaisun (2011) tulosten mukaan yli 74- vuotiaiden yksinasuvien naisten köyhyysriski oli lähes 33 prosenttia kun miesten vastaava tulos oli 22 prosenttia. (Rantala 2011, 100–104.)

Noin puolet pienituloisista eläkeläisistä koki helppona toimeentulonsa riittävyyden. Kokemukset helppoudesta liittyivät vanhempaan ikään, hyvään terveyteen sekä asumiskustannusten hallintaan. Omistusasuminen on vanhimmassa ikäryhmässä yleisempää ja se saattaa helpottaa toimeentuloa, vaikka olisikin pieni toimeentulo. (Palomäki 2011, 113–122.)

3 Köyhyys

Suomessa köyhyyttä on ollut kautta historian. Suomessa on koettu mittavia nälkävuosia vielä 1860 –luvun lopulla. Suomi on ollut pitkään maatalousvaltainen yhteiskunta ja elintaso on ollut kaikkiaan heikko. Hyvinvointivaltion rakentaminen on Suomessa alkanut vasta maailmansotien jälkeen. Juho Saaren mukaan Suomessa eriarvoistumisen kehitys voidaan jakaa neljään ajanjaksoon: hyvinvointivaltion ja tulopolitiikan jakso (1960- luvun lopulta 1970- luvun puoliväliin), hidas tuloerojen supistumisen jakso (1976–1990), laman aikainen ja laman

jälkeinen jakso (1991–2000) sekä 2000- luvun alusta alkanut jakso, jolloin kasvaneet tuloerot ovat vakiintuneet ja on syntynyt yläluokka. (Saari 2019.)

Köyhyys ei nyky- Suomessa ole enää kansankerroksia yhdistävä tekijä, vaan yhteiskunnan vaurastuminen on johtanut tilanteeseen, jossa Suomeen on syntynyt selkeä ja pieni yläluokka, laaja keskiluokka sekä heikossa asemassa oleva alaluokka. Lisäksi asuinalueiden eriytyminen on ollut selkeästi havaittavissa oleva ilmiö, jonka seurauksena sosiaaliset kohtaamiset erilaisten ihmisten kanssa vähenevät. (Saari 2019.)

Tällaisen yhteiskunnan sosioekonomisen rakenteen muutos vaikuttaa myös sosiaalipolitiikkaan ja siitä, miten köyhyydestä puhutaan ja miten se kansalaisten mielestä näyttäytyy. Aiemmin köyhien tulotaso on parantunut samalla kun elintaso on kohentunut koko yhteiskunnassa, mutta kun kaikille yhteisten palveluiden ja tulonsiirtojen toteuttaminen on tullut taloudellisesti kalliiksi, on noussut keskusteluihin esimerkiksi vaatimuksia sosiaaliturvan vastikkeellisuudesta. (Karisto ym. 1998, 313–350.)

Köyhyyden teema puhututtaa kansalaisia tasaisin aikavälein Suomessakin. Vuoden 2011 eduskuntavaalien alla käytiin keskustelua suomalaisesta köyhyydestä, koska vuonna 2008 alkanut finanssikriisi oli heikentänyt taloustilannetta myös Suomessa. (Vaalavuo & Moisio 2014, 101.) Tutkimusten mukaan tuolloin suhteellinen köyhyys ja tuloerot olivat kasvaneet Suomessa OECD- maista eniten. Vuoden 2011 valtaan noussut hallitus teki monia toimia parantaakseen perusturvaetuuksia, lisäksi toimilla panostettiin erityisryhmien asumisen tukemiseen sekä kehitettiin verotusta. (Vaalavuo & Moisio 2014, 113.)

Uudistusten ansiosta tuloerojen kasvu saatiin pysähtymään. Parannukset auttoivat, mutta eivät poistaneet ongelmia kokonaan. Pitkittänyt taloudellinen taantuma oli asettanut monet kansalaiset pysyvään työttömyyteen ja työelämään uudelleen paluu pitkän työttömyysjakson jälkeen oli hankalaa. (Saikku ym.2018, 120). Myös asuntojen hinnat olivat nousseet erityisesti pääkaupunkiseudulla korkeiksi, alueiden eriytyminen jatkui kaupunkien sisällä sosioekonomisen rakenteen perusteella. (Ahola & Hiilamo 2013, 95–97.)

Vuoden 2015 vaalien jälkeen hallitus otti tavoitteeksi julkisen talouden kestävyysvajeen kaventamisen sekä valtion velkaantumisen lopettaminen. Toimenpiteistä monet osuivat kuitenkin yhteiskunnan heikko-osaisiin raskaasti, joten köyhyys tulee kuulumaan puheissa vielä pitkään. Köyhyys periytyy, joka näyttäytyy hankaluutena sosiaalisen liikkuvuuden vähyytenä sosioekonomisesta asemasta toiseen Suomessa. Sosiaalisen kierron hidastuminen

sekä mahdollisuuksien heikentyminen ovat yhteiskunnassa epäoikeudenmukaisuuksia, jotka vaikuttavat myös tulevien sukupolvien elämässä. (Kestilä & Karvonen 2018, 13–16.)

Köyhyyttä ennakoivat matala koulutustaso, matala osaamistaso, vaikeus löytää työtä, osa-aikaiset ja pätkätyöt, työmarkkinoilta putoaminen sekä pitkittynyt työttömyys. Näihin liittyy usein myös terveydelliset ongelmat. Toimeentulon ongelmat vaikuttavat työeläkkeen kertymiseen, joka jää matalaksi tai sitä ei kerry ollenkaan vaan eläkkeelle siirtyessä yksilön turvaksi jää kansaneläke sekä mahdollisesti takuueläke. Suomessa sosiaaliryhmien väliset kuolleisuuserot ovat korkeat, tutkimuksissa on osoitettu, että terveys, elinikä ja kuolleisuus korreloi tulotason kanssa. Köyhien elinikä on matalampi kuin hyvin toimeentulevien. (Isola & Suominen 2014.)

Pitkittyvä työttömyys on keskeinen selittäjä köyhyydelle. Kankaan ja Ritakallion (2003) tutkimuksessa 1990-luvun loppupuolella sosiaaliturvan varassa eläneistä eläkeläisten ryhmän tilanne oli kehittynyt parempaan ja oli suhteellisen hyvä vuonna 2000. (Kangas & Ritakallio 2003.)

3.1 Köyhyyden käsite ja mittaaminen

Köyhyyden käsitteellä on monia määritelmiä. Köyhyys voidaan käsittää puutteeksi materiaalisesta elintasosta, mutta se voidaan nähdä tarkoittavan myös vähäisiä vaihtoehtoja, toivon puutetta, huonoa itsetuntoa tai heikkoa terveyttä. Euroopan unionissa puhutaan köyhyyden sijasta syrjäytymisestä tai köyhyysriskistä (Kautto 2006). Yleisesti köyhyystutkimuksessa puhutaan absoluuttisesta ja suhteellisesta köyhyydestä. Muita määritelmiä köyhyyttä tutkittaessa ovat subjektiivinen ja objektiivinen köyhyys sekä tuloköyhyys ja menoköyhyys.

3.1.1 Absoluuttinen ja suhteellinen köyhyys

Absoluuttisen köyhyyden määritelmän taustalla on ajatus tietyistä vähimmäistarpeiden tyydyttämisen mahdollisuuksista. Tällaisia perustarpeita ovat ruoka, asuminen, vaatetus. Suomessa ei ole absoluuttista köyhyyttä määritelmien mukaan, sillä meillä on vähimmäisturvana viimekädessä toimeentuloturva. Absoluuttista köyhyyttä esiintyy nykyään kehitysmaissa.

Teollisuusmaissa köyhyys näyttäytyy suhteellisena köyhyytenä, jolloin ihmisellä ei ole riittäviä taloudellisia edellytyksiä osallistua yhteiskunnassa yleisesti vallitsevaan elämäntapaan ja ylläpitää yhteisössä normaaliksi koettua vähimmäiselintaso.

3.1.2 Subjektiiivinen ja objektiivinen köyhyys

Köyhyydelle voidaan määritellä objektiiviset kriteerit kuten tulotaso tai välttämättömiksi katsottujen hyödykkeiden omistaminen. Subjektiiivisessa köyhyydessä huomioidaan yksilön oma kokemus tuntea itsensä köyhäksi.

Objektiivinen köyhyys ei huomioi yksilön kokemuksia vaan määrittää yleisten kriteerien mukaan köyhyyttä. Täten köyhiksi määritellään myös henkilöt, jotka mahdollisesti itse ovat valinneet erilaisen elämäntyylin. Subjektiiivisessa köyhyydessä haasteeksi muodostuu yksilöiden kokemusten erilaisuus suhteessa muihin yksilöihin, jolloin korostuu ihmisten erilaiset lähtökohdat ja odotukset.

3.1.3 Tuloköyhyys

Tilastokeskuksen tutkimuksissa pienituloisuusastetta käytetään köyhyyden määrää osoittavana indikaattorina. Tutkimusten mukaan pienituloisuudella on selvä yhteys varallisuuden puuttumiseen ja keskitasoa huonompaan muuhun elintasaan. Pienituloisuudesta käytetään yleisesti myös termejä ”tuloköyhyys” tai ”köyhyysriski”. Tällä on tarkoitus sisällyttää termiin viittaus pienituloisuuden ja köyhyyden yhteyteen. (Tilastokeskus 2021.)

Pienituloisten joukossa on kotitalouksia, joiden elintaso ei ole huono tai jotka eivät itse koe taloudellisia olojaan puutteellisina. Pienituloisuusrajan yläpuolella on toisaalta kotitalouksia, joissa on suuria taloudellisia ja/tai sosiaalisia vaikeuksia. (Tilastokeskus 2021.)

3.1.4 Köyhyyden mittaaminen

Köyhyyden mittaamiseen on kehitetty erilaisia mittareita ja köyhyysrajoja. Köyhyydestä saadaan erilainen kuva riippuen mitä mittaria on käytetty. Myös tutkimuksessa käytetty aineisto osaltaan ohjaa millaisia tutkimustuloksia mittareilla voidaan saada.

Köyhyysmittauksissa voidaan lähestyä mittaamiseen joko resurssipohjaisen tai elinolopohjaisen ajattelumallin mukaan. Resurssipohjaisessa lähestymistavassa käytetään epäsuoraa mittaustapaa eli köyhyyttä tutkitaan tulojen ja resurssien kautta. Elinolopohjaisessa mittaustavassa tarkastellaan suoraan millaiset ovat kohteena olevan elinolot sekä kulutus. Epäsuorassa mittaustavassa ei huomioida miten ja kuinka tuloja käytetään. Elinolopohjaisessa mittauksessa keskeisellä sijalla on henkilön todellinen elintaso.

Yleisesti puhuttaessa köyhyydestä oletetaan, että puhutaan nimenomaan puutteellisesta mahdollisuudesta kuluttaa hyödykkeisiin, tällöin köyhyydellä tarkoitetaan yksilön syrjäytymistä yhteiskunnan vallitsevasta elämäntyylistä ja kulutustavasta.

Amartya Sen mukaan (1992) köyhyyttä tulee arvioida toimintakyvyn näkökulmasta. Jos tarkastellaan köyhyyttä tulojen näkökulmasta, tulisi kiinnittää huomio erityisesti siihen, miten tulot mahdollistavat toimintakykyä. Toimintakyvyssä tärkeää on yksilön kyvykkyys toimia ympäröivässä yhteiskunnassa yhteiskunnan normien mukaisesti. Senin mukaan yksilöllä tulee olla vapaus tavoitella arvostamiaan asioita sekä mahdollisuus saavuttaa tavoitteensa. (Sen 1985, 1992.)

Suomessa ei ole virallista köyhyysrajaa. Usein sellaisena on pidetty EU:n köyhyyden seurannassa käytettyä suhteellisen köyhyysrajaa, joka määrittää siten, että kotitalous on suhteellisessa köyhyysriskissä, jos kotitalouden nettotulot ovat pienemmät kuin 60 prosenttia väestön keskimääräisestä tulotasosta eli mediaanista.

Suomessa köyhyystutkimuksen ydintä on ollut toimeentulotuen tutkiminen, sillä moni pitää kuitenkin selvänä, että toimeentulotukea saavat ovat köyhiä. Toimeentulotuen saannin kriteereissä otetaan huomioon tuen hakijan ja kotitalouden liki kaikki tulot sekä arvioidaan myös kotitalouden menot. Toimeentulotuki on viimeinen tukimuoto, kun hakija on jo saanut Kelan muita syyperusteisia etuuksia. Kuitenkin puutteet syyperusteisissa etuuksissa ajaa yksilön hakemaan toimeentulotukea. THL:n tutkimusten (2011) mukaan perusturvan heikko kehitys suhteessa ansiotasoon on syynä toimeentulotuen korostuneeseen rooliin pienituloisten henkilöiden toimeentulossa. Toimeentulotuen saajat ovat tuen saantihetkellä köyhiä, mutta kaikki köyhät eivät saa toimeentulotukea. Toimeentulotuen saajalla voi olla tilapäisiä taloudellisia haasteita, mutta hän ei välttämättä kärsi suhteellisesta köyhyydestä. (Ahola & Hiilamo 2013, 11–17.)

Euroopan unioni käyttää suhteellisen köyhyysrajan rinnalla ns. AROPE mittaria, joka määrittää köyhyyttä suhteellisen köyhyyden, vakavan materiaalsen puutteen ja vajaatyöllisyyden ulottuvuuksilla. Suomessa köyhyysrajana on pidetty myös toimeentulotuen tai täyden kansaneläkkeen tasoa. (Moisio 2018, 81.)

3.2 Köyhyyden merkitykset naisen elämänseläntäkuun

Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa on ollut viime vuosikymmeninä keskusteluissa köyhyyden naisistuminen, jolla tarkoitetaan naisten köyhyysriskiä teollisuusmaissa, joissa yhteiskunnan harjoittama perhepolitiikka ja sosiaaliturvajärjestelmä ovat tukeneet naisten taloudellista riippuvuutta miehistä. Keskustelun olennainen osa on ollut jo vuonna 1978 Diane Pearcen esittämä teesi köyhyyden naisistumisesta. (Repo 1996, 9.)

Länsimaisessa yhteiskunnassa sukupuolijärjestelmällä on ollut vankka historia. Yhteiskunnassa on naisiin ja miehiin on asetettu erilaisia normeja. Perinteisesti naisten on odotettu suuntautuvan kodinhoitoon ja lasten kasvatukseen. Perhetaustalla on paljon merkitystä, millaisen kulttuurisen esimerkin perhe ja roolimallina äiti on luonut.

Yhteiskunnassa korostuu miehisten toimialojen palkkakehitys suhteessa naisille tyypillisten alojen palkkatasoon. Naisten taloudellista asemaa heikentää työmarkkinoilla alhainen palkka ja heikko palkkakehitys sekä monissa maissa sosiaaliturvajärjestelmän luonne. Mikäli nainen kohtaa työttömyyttä tai sairautta, toimeentulon heikennys on merkittävä koska ansiosidonnainen turva pohjautuu työmarkkina-asemaan ja ansiotuloihin. Työuran aikana myös lasten hankinta heikentää työuraa. Kaikki työuran aikana tapahtuvat katkokset heikentävät myös sosiaaliturvaa ja myöhemmin eläketurvaa.

Yhteiskunnassa kahden vanhemman ydinperheet ovat vähentyneet ja varsinkin yksinhuoltajuus on kasvattanut naisten köyhyysriskiä monissa maissa. Pienituloisuus ei välttämättä johda köyhyyteen, mutta pakollisten menojen suuruus vaikuttaa suuresti taloudelliseen toimeentuloon. Samankaltaisissa perheissä esimerkiksi asumiskulut, päivähoitomaksut ja sairauskulut voivat olla hyvinkin erilaisia, jolloin on mahdollista, että pienituloiselle jää kulutukseen enemmän kuin suurempituloisella.

Työttömät kokevat itsensä usein köyhäksi. Työttömien naisten köyhyyskokemukset ovat lisääntyneet viiden vuoden aikavälillä. (Leppänen 2004, 86.) Leppäsen tutkimuksessa on huomioitavaa, miten eläkeläisten kokemuksellinen köyhyys on yleistynyt vuodesta 1995 vuoteen 2000. Köyhyiden kokemisen muutos on lisääntynyt eläkeläisnaisilla 6 prosenttia ja miehillä jopa 18 prosenttia.

3.3 Naisten köyhyys

Suomessa työmarkkinoilla on ollut kautta historian vahvaa kahtiajakautumista ammattien välillä. Suomessa naiset ovat tehneet aina työtä, mutta naisten asemaan on pitkälti vaikuttanut suvun, perheen ja säädyn valta. Naisten palkkatyön yleistyessä 1900- luvun alussa ja varsinkin 1950- ja 1960 -luvuilla, naiset segregoituivat usein hoiva- ja huolenpitotöihin sekä teollisuudessa tekstiili ja - ompelualoille. Naiset sijoittuvat kuitenkin työmarkkinoilla miehiä alempaan asemaan, jolloin naisten palkka on heikompi verrattuna miesten palkkaan. (Kolehmainen 1991, 19–24.)

Suomessa koulutustason kohoamisesta huolimatta koulutusalat ovat eriytyneet mies- ja naisvaltaisiksi aloiksi. Työmarkkinoilla miehet ja naiset toimivat eri ammateissa ja työtehtävissä, erilaisissa organisaatioissa ja yrityksissä, eri toimialoilla ja eri sektoreilla. Tällainen jako kuvaa naisten ja miesten horisontaalista eli vaakasuoraa eriytymistä työmarkkinoilla. Eriytymisen lisäksi miesten ammatteja arvostetaan yhteiskunnassa enemmän kuin naisten ammatteja, joka näkyy ammattien palkkatasossa. Tällainen kuvaa naisten ja miesten asemien vertikaalista eli pystysuoraa eriytymistä. Sirpa Kolehmainen on väitöskirjassaan (Naisten ja miesten työt- työmarkkinoiden segregoituminen Suomessa 1970–1990) tutkinut miten sukupuoli rakenteistaa suomalaisia työmarkkinoita sekä miten sukupuolten ero ja hierarkia uusinnetaan tulevaisuuden työmarkkinoilla. Työmarkkinoilla segregaatiot muuttuvat hitaasti, vasta 1990- luvulla on ryhdytty pohtimaan, miten ja millaisten muutosten myötä horisontaalinen eriytyminen voi muuttua ja mitä muutos tuo tullessaan sukupuolten työmarkkina-asemille. Yhteiskunnassa tapahtunut jälkitekollinen muutos on lisännyt palveluvaltasuutta ja laajentanut hyvinvointivaltion tehtäviä, jolloin segregaatien muutokset ovat mahdollistuneet. Se, miten eriytyminen tulee työmarkkinoilla jatkumaan, on riippuvaista työmarkkinoiden rakenteista ja käytännöistä sekä työkuulttuurista. (Kolehmainen 1999, 11–12.)

3.4 Eläkeläisten köyhyys

Kati Ahonen (2018) on tutkimuksessaan tarkastellut miten kotitalouden rakenne vaikuttaa sukupuolten välisiin tuloköyhyysriskieroihin vanhuusväestön keskuudessa. Tutkimuksessa on tarkasteltu yli 75- vuotiaiden ikäihmisten tulo- ja elinoloja. Ahosen tutkimuksen perusteella ikääntyneillä yksinasuvilla naisilla on miehiä korkeampi köyhyysriski, ja sukupuolten suuret köyhyysriskierot liittyvät yksinasuvien korkeaan köyhyysriskiin ja ikääntyneiden naisten yksinasumisen yleisyyteen miehiin nähden.

Tilastokeskuksen kulutustutkimuksen mukaan suurin osa yli 65- vuotiaista asuu omistusasunnoissa. Omistusasunnoissa asuvien asumismenot ovat hankittaessa suuret, mutta pienenevät selvästi ajan myötä, kun taas vuokralla asuvien asumismenot pysyvät samantasoisina läpi vuosien tai hieman kohoavat. (Niemelä 2008, 45–47.) Vuonna 2010 esimerkiksi toimeentulotukea saavista helsinkiläisistä kotitalouksista runsaat 36 000 oli yhden henkilön kotitalouksia. Näistä liki 32 000 oli yksin asuvien kotitalouksia ja loput yksinhuoltajien kotitalouksia. Lukumäärässä on kantaväestöön kuuluvia kotitalouksia miltei 27 000. Yksin asuvien naisten kotitalouksissa näkyy tilastoissa kolme huippua, nuoret aikuiset, yli 70- vuotiaat naiset sekä viisikymppiset. Toimeentulotukea saavien yleisin asumismuoto on

vuokra- asunto, toisaalta vakituisen asunnon puute näkyi alle kymmenellä prosentilla yksinasuvien naisten kohdalla. (Ahola & Hiilamo 2013, 30–53.)

4 Naiseuteen liitetyt yhteiskunnalliset odotukset ja elämäntilanne

Naisten asema yhteiskunnassa on ollut erilainen kuin miesten. 1890- luvun Suomessa maalla ja kaupungissa naisilla ja miehillä oli perinteisesti sukupuoleen liitettyjä töitä, mutta tuolloin 1900- luvun taitteessa monien ammattien kohdalla oli meneillään eräänlaisesta siirtymävaihetta. Naisia oli alettu palkata toimistotöihin ja vastaaviin ammatteihin, joita ennen olivat miehet hoitaneet. (Rahikainen 2001, 18.)

1800- luvun lopussa suurin osa suomalaisista sai toimeentulonsa maataloudesta. Maataloustöiden ulkopuolella naisia toimi myös raskaissa ulkotöissä satamissa, sahoilla ja rakennustyömailla. Tuolloin Suomi oli vielä köyhä maatalousvaltainen halvan työvoiman maa, jossa vasta teollistuminen ja kaupungistuminen olivat alkutekijöissään. Suomen palkkataso piti alhaalla palkollisten muuttorajoitukset ja palveluspakko, jotka merkitsivät työläiselle maatalon isäntien työnantajavaltaa. (Rahikainen 2001, 19.)

Leskeksi jääminen niin ikään tiesi köyhyyden uhkaa, jos ei omistanut maata. Toisaalta myöskään säätyläislesken asema ei ollut turvattu ilman varallisuutta. Varaton säätyläisleski saattoi jäädä sukulaisten palvelijaksi tai kunnan elätettäväksi. Naimattomilla säätyläisnaisilla ainoa mahdollisuus elää maaseudulla oli tehdä palkatonta palvelijan työtä sukulaisen talossa. Hyvän kasvatuksen saanut naimaton säätyläisnainen saattoi päästä kaupunkiin kotiopettareksi tai myöhemmin 1800- luvun lopulta pienipalkkaiseen mutta säädynmukaiseen toimisto- tai hoitotöihin. Vuonna 1864 säädetty laki vapautti 25 vuotta täyttäneet naimattomat naiset miespuolisten sukulaisten holhouksesta, jolloin naisille tuli lisää mahdollisuuksia itsenäiseen elämään. (Rahikainen 2001, 21–24.)

Suomessa siirryttiin 1800-luvun jälkipuoliskolla tiukasta säätelystä vapaisiin työmarkkinoihin lyhyessä ajassa. Suomessa ei ollut 1900- luvun taitteessa irtisanomissuojaa, vähimmäispalkkoja eikä työaika rajoituksia. Yhteiskunnassa katovuodet, tavaroiden menekkivaikeudet sekä suhdannevaihtelut näkyivät työttömyytenä. Palkat oli painuneet alas eikä työttömyysavustuksia ollut, naisten palkat olivat mitättömät. Monet lähtivät töiden perään kauaskin, mutta köyhyys oli monien osana myös kaupungeissa. Köyhäinapuna järjestettiin hätäaputöitä, jaettiin ruokalippuja sekä annettiin raaka-aineita työttömille. Maalta kaupunkiin tullut nainen meni yleensä piiiaksi hoitamaan lapsia ja taloustöitä herrasväen, kauppiaan tai

virkamiehen kotiin. Monet taas menivät mieluummin tehtaaseen töihin, sillä tehdastyössä palkka tuli säännöllisesti ja vapaa-aika oli omaa. (Rahikainen 2001, 26–27.)

Teollisuus olikin 1900- luvun alkupuolella suurin naisten työllistäjä maatalouden jälkeen. Tehtaissa naisten palkkataso oli alhaisempi verrattuna saman alan miesten palkkoihin, mutta tässä ikä oli merkittävä tekijä, sillä nuorten naisten, alle 30- vuotiaiden, palkka saattoi olla kaksi kolmasosaa miesten palkasta, kun taas yli 30-vuotiaiden naisten palkka oli vain puolet samanikäisten miesten palkasta. Harva nainen kuitenkaan jäi eläkkeelle tehdastyöstä, joten he eivät päässeet osallisiksi eläkejärjestelyistä, joita tehtaissa tuolloin oli olemassa. (Rahikainen 2001, 24–29.)

Vanhetessa naisten oli usein hankittava toimeentulo monista pienistä lähteistä, mutta silti köyhäinapu oli monelle naiselle ainoa toimeentulon keino. Maaseudullakaan kaikki naiset tai nuoret tytöt eivät tehneet töitä maataloilla vaan esimerkiksi suuret sahat työllistivät myös naisia. Sahalla myös ansaitsi paremmin kuin maatilojen töissä. Sotienvälisenä aikana Suomessa liki 10 prosenttia ammatissa toimivista naisista oli työssä teollisuuden palveluksessa. Keskikoulujen lisääntyminen maaseuduille sekä koulunkäynnin yleistyminen antoi uutta suuntaa tyttöjen tulevaisuuden näkymille. Toisen maailmansodan jälkeen maatalouden valta- aseman työllistäjänä syrjäytti teollisuus ja palveluala. Lisäksi naiset muuttivat kaupunkeihin ja monet lähtivät Ruotsiin paremman elämän perään. (Rahikainen 2001, 29–32.)

Mikäli henkilö oli menettänyt mahdollisuutensa itse ansaita elantonsa, oli turvauduttava toisten apuun. Sukulaiset ja omaiset, lähinnä oma perhe oli velvoitettu auttamaan vajaakuntoista. (Pulkkinen 1969.) Perheyhteisön apuun ja toimeentulon turvaamiseen liittyi syytinkijärjestelmä, jossa vanhuusikään tultuaan kiinteistön omistaja pystyi varata elätteen itselleen ja puolisolleen luovuttaessaan tilaansa eteenpäin.

Tällä tavoin tilallinen sai vanhuuden turvaa itselleen ja perheelle. Syytinki turvasi perusturvan ja -tarpeet. Syytingin lisäksi eläkkeitä edeltävistä vanhuuden turvan muodoista mainitaan julkisoikeudellinen elatusvelvollisuus, jolla tarkoitetaan lasten velvollisuutta elättää ikääntyneitä vanhempiaan. Sukulaisuuteen perustuvaa elatusvelvollisuutta on säädelty aikoinaan julkisoikeudellisilla vaivais- ja köyhäinhoitoa koskevilla säädöksillä.

Suomessa tapahtui 1960- luvulta alkaen elinkeinorakenteen muutos ja palkkatyöllistyminen myös naisten osalta yleistyi. Muutos on ollut Suomessa huomattavan nopeaa ja se on vaikuttanut työvoiman kokonaisuuteen (Karisto 2003). Karisto on nostanut esille neljä huomioitavaa muutosta: koulutuksen lisääntymisen myötä nuorten osallisuus ansiotyöhön on

vähentynyt, naisten toimiminen ammateissa on lisääntynyt, kehittyneet eläke - ja sairausajan turva on vapauttanut vanhimmat ikäryhmät ansiotyöstä sekä miesten ansiotyöhön osallistuminen on vähentynyt kaikissa ikäluokissa. Naisten osallistuminen palkkatyöhön on johtanut siihen, että Suomi siirtyi ns. Kahden ansaitsijan malliin, jossa sekä nainen että mies ovat palkkatyössä. (Karisto ym. 1998, 174.)

Suomessa vuonna 1971 45 prosenttia työvoimasta oli naisia, tasapalkkaisuus ei kuitenkaan ollut toteutunut hyvistä päämääristä huolimatta, sillä tuolloin naisten palkat olivat noin 60–70 prosenttia vastaavista miesten palkoista (Tuupainen 1976, 159).

Suomessa naisten osa-aikatyön tekeminen ei ole ollut yleistä. Määräaikaiset työsuhteet ovat tavallisempia, vaikkakin niiden vähentämiseksi on pyritty puuttumaan. Julkisen sektorin palkansaajista liki neljännes on määräaikaisessa työsuhteessa. Sektorin määräaikaisten yleisyyden selitys löytyy naisten pitkistä perhevapaista, jolloin sijaisten työsuhteet ovat määräaikaisia. Naiset kokevat julkisen sektorin työntajana turvallisena ja hakeutuvat julkisen sektorin työtehtäviin. (Kolehmainen 1999, 64, 73–76.)

Tällä hetkellä moni yli 75- vuotias eläkeläisnainen saa täyttä kansaneläkettä ja mahdollisesti takuueläkettä. Tämä on peruja ajoilta, jolloin moni nainen jäi kotiin hoitamaan lapsia ja työura ja näin ollen työeläkekertymä jäi puuttumaan. (Hannikainen-Ingman ym. 2012, 26–27.)

Suomessa perheiden määrä väheni ensimmäistä kertaa perhetilastoinnin aikana vuonna 2017. Vuonna 2017 runsas miljoona suomalaista ei kuulunut perheisiin, kun perheeksi lasketaan yhdessä asuvat avio- ja avoparit sekä yhden aikuisen ja lapsen tai lasten muodostama asuntokunta. Väestön ikääntyessä yksinasuminen on yleistynyt, 80 vuotta täyttäneistä naisista yksin asui vuonna 2017 50–60 prosenttia. (Kestilä & Martelin, 2019, 33.) Selkein muutos kotitalouksissa on ollut yksin asuvien osuuden määrällinen kasvu. Vielä 1960- luvulla yhden hengen kotitaloudet olivat harvinaisia, mutta jo 1970- luvulta lähtien yksin asuvien kotitalouksien määrä kiihtyi ja 1980- luvulla yhden hengen kotitalous olikin jo yleisin asumisen muoto. Yksin asumisen yleistyessä on huomioitava, että aiempien tutkimusten valossa yksinasuvan köyhyysriski on merkittävä.

5 Tutkimusasetelma

Tutkimuksessa tarkastelen pitkittäisasetelmalla Tilastokeskuksen tulonjakotilastojen avulla vuodesta 1988 vuoteen 2018, miten yli 75- vuotiaiden yksinasuvien eläkeläisnaisten

toimeentulo on muuttunut. Tarkoitukseni on tutkia, onko naisten toimeentulossa tapahtunut parannuksia yhteiskunnallisten muutosten myötä.

Tutkimusaineistona käytän Tilastokeskuksen tulonjakotilastoja vuosilta 1988, 1998, 2008 ja 2018. Aineistossa on noin 10000 kotitaloutta ja 25000 henkilöä. Teen tutkimuksessa aineiston pohjalta kvantitatiivisen analyysin.

Tutkimuksen pääkysymyksenä tutkin, miten yksinasuvien yli 75- vuotiaiden naisten toimeentulo on muuttunut vuodesta 1988 vuoteen 2018 verrattuna pariskuntiin. Erityisesti tarkastelen sitä, onko takuueläkkeen voimaantulo vaikuttanut yli 75- vuotiaiden yksinasuvien eläkeläisnaisten toimeentuloa.

Lisäksi selvitän, miten kotitalouden rakenne vaikuttaa köyhyyteen sekä onko pariskuntien toimeentulon kehitys erilainen kuin yksinasuvien toimeentulon kehitys. Tarkastelen myös sukupuolten välistä köyhyyttä ja sen kehittymistä vuosikymmenien aikana.

5.1 Tutkimusaineisto ja menetelmä

Tutkimusaineistona käytän Tilastokeskuksen tulonjakotilastoja vuosilta 1988, 1998, 2008 ja 2018. Aineistossa on noin 10000 kotitaloutta ja 25000 henkilöä.

Käytän tutkimusmenetelmänä ristiintaulukointia. Ristiintaulukoinnilla voin tutkia muuttujien jakautumista ja niiden välisiä riippuvuuksia. Riippuvuus- tai riippumattomuustarkastelussa tutkin, onko tarkastelun kohteena olevan selitettävän muuttujan jakauma erilainen selittävän muuttujan eri luokissa. Ristiintaulukointi sopii erityisesti kahden tai enintään kolmen yksittäisen muuttujan välisten yhteyksien tarkasteluun.

5.1.1. Muuttujat

Selitettävät muuttujat ovat tulot ja niistä lasketut pienituloisuuden rajat. Tein muunnoksen jakamalla kotitalouden käytettävissä olevat tulot kulutusyksiköiden määrällä. Tästä keskiarvosta määräytyi pienituloisuuden raja, joka on 60 prosenttia keskiarvotulosta. Vuoden 2018 tilastossa oli valmiina pienituloisuusmuuttuja, mutta muissa tilastoissa ei ollut pienituloisuudelle omaa muuttujaa, joten tein niihin uuden muuttujan pienituloisuus.

5.2 Selittävät muuttuja

Selittäviksi muuttujiksi valikoin ikää, sukupuolta ja kotitalouden rakennetta kuvaavat muuttujat. Tein ikäluokat 65–69-vuotiaat, 70–74-vuotiaat sekä 75vuotiaat ja vanhemmat.

Sukupuolimuuttaja on naiset ja miehet. Kotitalouden rakennetta tutkittaessa valikoin muuttujiksi yksinasuvat ja parisuhteessa asuvat.

Tutkimuksessa oli tarkoitus ottaa muuttujaksi myös asuinpaikka, mutta tapaukset eivät riittäneet kaikissa ikäryhmissä luotettaviin havaintoihin koko maassa.

Taulukko 2. Taulukossa on aineistoista frekvenssit yksinasuvista 65 v. tai vanhemmista henkilöistä.

	1988 Määrä	1988 %	1998 Määrä	1998 %	2008 Määrä	2008 %	2018 Määrä	2018 %
Miehet	128	17,4	97	20,7	186	26,6	272	32,2
Naiset	607	82,6	372	79,3	514	73,4	572	57,7

Tarkastellessa taulukkoa 2 voi nähdä, miten ikääntyneiden yksinasuvien sekä naisten että miesten lukumäärä on muuttunut poikkileikkausvuosien aikana. Kehitys ei näy vielä vuosien 1988 ja 1998 välillä, mutta erityisesti yksinasuvien 65-vuotiaiden osuus suhteessa naisten määrään on kasvanut.

Taulukko 3. Yksinasuvat 65 -vuotiaat ja vanhemmat ikäluokittain. Ikäluokissa on sekä naiset että miehet.

	1988 määrä	1988 %	1998 määrä	1998 %	2008 määrä	2008 %	2018 määrä	2018 %
65–69 v	210	28,6	125	24,7	165	23,6	250	29,6
70–74 v	193	26,3	120	25,6	134	19,1	190	22,5
75 v.	332	45,2	224	47,8	401	57,3	404	47,9

Taulukosta on havaittavissa, miten eri ikäluokissa on tapahtunut muutoksia. Vuoden 1998 taulukossa on vähiten yksinasuvia yli 65-vuotiaita henkilöitä.

Sosiaalitutkimuksen sosiodemografisilla taustamuuttujilla kuvataan tutkimuksen havaintoyksikköjen, henkilöiden tai kotitalouksien ominaisuuksia. Tyypillisiä tekijöitä ovat muun muassa henkilöiden sukupuoli, ikä, koulutustaso ja ammatti tai kotitaloudessa asuvien lukumäärä ja kotitalouden yhteenlasketut tulot. (KvantiMOTV)

Sosiodemografisia taustamuuttujia käytetään tutkimuksessa pääasiassa kuvailevina ja selittävinä muuttujina, joskus taustamuuttujaa on mahdollista käyttää analyysissa "sellaisenaan", eli juuri siinä muodossa missä se on kyselyssä kysytty ja tutkimusaineistoon koodattu. Tyypillisin tällainen muuttuja on vastaajan sukupuoli. (KvantiMOTV).

Henkilön ikää käytetään sosiaalitutkimuksen taustamuuttujana hyvin moniin tarkoituksiin. Ikä kertoo ihmisten elinkaaresta, iän perusteella henkilöitä voidaan tarkastella yhteiskunnan vaiheita eri tavoin kokeneiden ryhmissä. Useat kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen keskeiset teorit ja tutkimusongelmat liittyvät suoraan tai epäsuoraan ihmisten elinkaaren vaiheeseen, sukupolvikysymyksiin, ikääntymisen tai vallitsevien aikakausien ja yhteiskunnallisten olojen kysymyksiin. (KvantiMOTV)

6 Yksinasuvien yli 75-vuotiaiden naisten toimeentulon muutokset vuodesta 1988 vuoteen 2018

Tutkimukseni päätavoitteena on tarkastella yli 75-vuotiaiden yksinasuvien naisten toimeentulon kehitystä. Tulokseni ilmenevät taulukosta 4, jossa on esitetty, miten eri ikäryhmissä köyhyys on kehittynyt vuosikymmenien aikana.

Tuloksista selviää, että yksinasuvien yli 75-vuotiaiden naisten köyhyys on laskenut vuodesta 1988 vuoteen 2018 mennessä liki 4 prosenttia. Vastaavasti parisuhteessa asuvien yli 75-vuotiaiden köyhyys on vähentynyt samalla jaksolla hieman vähemmän, vain reilu 2 prosenttiyksikköä.

Tutkimuksen tulosten mukaan yksinasuvia 75- vuotiaita ja vanhempia naisia eli köyhyydessä vuonna 1989 yli 16 prosenttiyksikköä. Vuonna 1999 köyhyys oli vähentynyt merkittävästi, enää vain joka kymmenes tämän ikäryhmän yksinasuvista naisista oli köyhiä. Kuitenkin taas tultaessa vuoteen 2008 köyhien määrä tämän ikäryhmän naisissa oli kasvanut reiluun 12 prosenttiyksikköön. Vuosien 2008 ja 2018 välissä ei ole tapahtunut suurtakaan muutosta köyhien määrässä 75- vuotiaiden ja sitä vanhempien yksinasuvien naisten osalta.

Tutkimus osoittaa, ettei ajallinen muutos ole ollut lineaarinen. Tämä näkyy siinä, että vuonna 1988 yksinasuvista 64–69 vuotiaista naisista yli 8 prosenttiyksikköä oli köyhiä. Tultaessa

vuoteen 1999 yksinasuvien 64–69-vuotiaiden köyhien naisten osuus oli alle kaksi prosenttia. Kuitenkin vuonna 2008 ikäryhmän köyhyys nousi jopa vuoden 1988 tasoa korkeammalle. Vuoteen 2018 tultaessa köyhyys oli jälleen lähtenyt laskuun.

Vuonna 1989 70–74 vuotiaista yksinasuvista naisista liki 15 prosenttiyksikköä eli köyhydessä. Vuoteen 1999 tultaessa heidän määränsä oli pudonnut huomattavasti, enää vain reilu neljä prosenttiyksikköä ikäryhmän yksinasuvista naisista oli köyhiä. 1990- luvun laman seurauksena muiden kuin eläkkeensaajien tulotaso oli heikentynyt, joka osaltaan näkyy tutkimuksessa eläkeikäisten toimeentulon paranemisena. Ikäryhmän köyhyys lähti kuitenkin uudelleen nousuun ja vuonna 2008 köyhien 70–74-vuotiaiden yksinasuvien naisten määrä oli tuplaantunut vuodesta 1999, ollen liki 9 prosenttiyksikköä. Vuonna 2018 köyhyys oli vähentynyt hieman vuodesta 2008, ollen kuitenkin yhä yli 8 prosenttiyksikköä.

Tutkielmani erityisenä tehtävänä on selvittää takuueläkkeen vaikutusta yksinasuvien eläkeläisnaisten toimeentulon kehitykseen. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, onko yksinasuvien yli 75- vuotiaiden naisten köyhyys vähentynyt takuueläkkeen voimaan tulon jälkeen ja missä vaiheessa mahdollinen muutos näkyy toimeentulon paranemisena. Tulosten mukaan yli 75- vuotiaiden yksinasuvien toimeentulossa on tapahtunut selkeää myönteistä kehitystä takuueläkkeen voimaan tulon jälkeen. Takuueläke tuli voimaan vuonna 2011, tuloksissa näkyy miten vuodesta 2008 vuoteen 2018 yksinasuvien yli 75-vuotiaiden köyhyys ja pienituloisuus on laskenut. Vuodesta 1988 vuoteen 2018 tutkimuksessa on nähtävillä, että kotitaloustyypillä on merkittävä vaikutus naisten köyhydessä. Parisuhteessa asuvat naiset ovat ikäryhmissä 70–74-vuotiaat sekä 75-vuotiaat ja vanhemmat vähemmän köyhiä kuin yksinasuvat naiset 70–74-vuotiaiden ja 75-vuotiaat ikäryhmissä olevat. Tulonjakotilastoissa vuosi 1998 antaa sekä yksinasuville että parisuhteessa asuville sekä naisille että miehille ikäryhmästä riippumatta selkeästi pienemmät köyhyysprosentit verrattuna muihin poikkileikkausvuosiin. Tämä johtuu 1990- luvun loppupuolella yhteiskunnallisesta taloustilanteesta, lamasta.

TAULUKKO 4. Yksinasuvien ja pariskuntana asuvien kotitalouksien köyhyyden kehitys vuosina 1988, 1998, 2008 ja 2018, ikäryhmissä 64–69-vuotiaat, 70–74-vuotiaat sekä 75 -vuotiaat ja vanhemmat, sukupuolen mukaan, prosentteina (%)

vuosi			1988		1998		2008		2018	
Koti- Talous- tyyppi	Ikä- ryhmä	Suku- puoli	köyhä	Ei köyhä	köyhä	Ei köyhä	köyhä	Ei köyhä	köyhä	Ei köyhä
Yksin- asuva	64–69 v.	nainen	8,4	91,6	1,7	98,3	9,1	90,9	8,1	91,9
		mies	8,8	91,2	5,4	94,6	11,4	88,6	15,4	84,6
	70–74 v.	nainen	14,9	85,1	4,3	95,7	8,7	91,3	8,4	91,6
		mies	11,4	14,9	10,4	89,6	5,9	94,1	11,5	88,5
	75 v. Ja vanhemmat	nainen	16,2	83,8	9,0	91,0	12,8	87,2	12,4	87,6
		mies	3,6	96,4	0	100	8,8	91,2	7,8	92,2
Pari- Suht. asuva	64–69-v.	nainen	9,9	90,1	6,3	93,7	4,9	95,1	8,9	91,1
		mies	5,0	95,0	1,9	98,1	3,4	96,6	1,2	98,8
	70–74-v.	nainen	3,3	96,7	1,0	99,0	3,3	96,7	7,2	92,8
		mies	5,4	94,6	0,6	99,4	2,7	97,3	2,4	97,6
	75-v. Ja vanhemmat	nainen	8,5	91,5	6,3	93,7	5,9	94,1	6,7	93,3
		mies	9,9	90,1	1,6	98,4	5,3	94,7	2,0	98,0

Yksinasuvilla naisilla ja parisuhteessa asuvilla naisilla ikäryhmässä 64–69-vuotiaat köyhyys on vähäisempää kuin vanhemmissa ikäryhmissä. Aineiston valossa köyhyys lisääntyy iän

myötä. Tätä saattaa osaltaan selittää naisten ja miesten eliniän eroavuudet sekä työhistorioiden erot.

Vertaillessa yksinasuvia eläkeläisnaisia parisuhteessa asuviin saman ikäryhmän naisiin tutkimuksesta selviää, että parisuhteessa asuvat naiset ovat toimeentulon suhteen paremmassa asemassa. Tutkimuksen tulosten mukaan parisuhteessa asuvista 70–74 vuotiaista naisista vain reilu 3 prosenttiyksikköä oli köyhiä vuonna 1989. Vuonna 1999 enää vain yksi prosenttiyksikkö 70–74-vuotiaista parisuhteessa asuvista naisista luokiteltiin köyhiksi. Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että taas tultaessa vuoteen 2008 tämän ikäryhmän parisuhteessa asuvien naisten köyhyys oli lisääntynyt. Tällöin parisuhteessa asuvista naisista reilu kolme prosenttiyksikköä oli köyhiä, vuoteen 2018 köyhyys lisääntyi yhä, ollen jo yli 7 prosenttiyksikköä. Vanhimmassa ikäryhmässä, 75-vuotiaat ja vanhemmat, parisuhteessa asuvien naisten köyhyys oli vuonna 1989 yli 8 prosenttiyksikköä, laskien vuoteen 1999 muutaman prosenttiyksikön verran, reiluun kuuteen prosenttiin. Vuonna 2008 muutosta oli tapahtunut hieman parempaan suuntaan, mutta jälleen vuonna 2018 köyhyys oli lähtenyt nousuun myös parisuhteessa asuvien naisten kohdalla. Köyhiä parisuhteessa olevista naisista tässä ikäryhmässä oli noin kuusi prosenttia ja köyhyys lisääntyi vuoteen 2018 mennessä miltei seitsemään prosenttiyksikköön. Yksinasuvien naisten köyhyys lisääntyy iän myötä kun taas yksinasuvien miesten köyhyys tämän tutkimuksen mukaan pääsääntöisesti vähenee ikääntyessä.

Parisuhteessa asuvien miesten köyhyys on vuosikymmenien välillä heittelehtinyt paljon. Tutkimuksen mukaan yksinasuvien eläkeläismiesten köyhyys on suurempaa verrattuna parisuhteessa asuviin. Vuosikymmenien aikana parisuhteessa asuvien eläkeläismiesten köyhyys on laskenut, laman vuodet näkyvät tilastossa erityisenä pudotuksena. Vuonna 2008 köyhyys on lisääntynyt verrattaessa vuoteen 1998, mutta verrattaessa vuoteen 1988 näkyy kuitenkin köyhyyden vähentyneen. Yksinasuminen vaikuttaa myös eläkeläismiehiin köyhyyttä lisäävänä tekijänä. Yksinasuvien eläkeläismiesten köyhyys on vuosikymmenten aikana heittelehtinyt, mutta vuonna 1988 ollut vähäisempää kuin vuonna 2018.

7 Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen mukaan yksinasuvien yli 75-vuotiaiden eläkeläisnaisten toimeentulo on noussut ja köyhyys vähentynyt vuodesta 1988 vuoteen 2018. Yhä edelleen kotitaloustyypillä on huomattava merkitys eläkeläisnaisten köyhyydessä, pariskuntana eläminen on naisen

kannalta merkittävä tekijä köyhyyden estämisessä. Yksinasuvien eläkeläisnaisten köyhyys on edelleen vuonna 2018 ollut kaksinkertaista verrattuna naisiin, jotka asuvat kumppanin kanssa.

Yksinasuvien eläkeläisnaisten köyhyys on edelleen yleisempää kuin vastaavassa tilanteessa olevilla miehillä vanhimmissa ikäryhmissä. Yksinasuvien miesten köyhyys on vuosikymmenien aikana lisääntynyt erityisesti juuri eläkkeelle pääsyn jälkeisinä vuosina, ikäryhmässä 64-69vuotiaat. Työurien pituus ja historia vaikuttavat eläkekertymiin heikentävästi myös yksinasuvilla miehillä merkittävästi.

Yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset vaikuttavat eläkeikäisten toimeentuloon ja köyhyyteen, takuueläkkeen voimaan tulon myötä vuonna 2011 yksinasuvien eläkeläisnaisten toimeentulossa on tapahtunut selkeää paranemista.

Yhteiskunnan tämänhetkiset toimenpiteet tulevat vaikuttamaan seuraavina vuosikymmeninä edelleen eläköityvien ihmisten toimeentuloon. Kansaneläkkeen saajien määrä tulee laskemaan, koska valtaosa eläkkeensaajista tulee saamaan työeläkettä. Toisaalta työeläkkeiden taso tulevaisuudessa uhkaa laskea, jolloin eläkeajan toimeentulo on yhä epävarmempaa ja heikosti ennakoitavaa. Eläkeiän nostaminen tuleville sukupolville on varmaa, mutta eläkkeiden taso on monille sukupolville vielä epäselvää.

LÄHDEKIRJALLISUUS

Ahola, E. & Hiilamo, H. (toim.) (2013) Köyhyyttä Helsingissä. Toimeentulotuen saajat ja käyttö 2008–2010. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 127. Kelan tutkimusosasto. Juvenes Print Oy. Tampere.

Ahonen, K. (2018) Kotitalouden rakenteen vaikutus ikääntyneiden sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin EU15- maissa ja Norjassa. Ammatillinen lisensiaattitutkielma. Sosiaalipolitiikka. Turku.

Ahonen, K. & Bach-Othman, J. (2009) jäljillä: kotitalouden rakenteen merkitys sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin kahdeksassa EU-maassa. Eläketurvakeskus. Edita Prima Oy. Helsinki.

Ahonen, K., Kuivalainen, S., Liukko, J., Nivalainen, S., Palomäki, L-M. & Polvinen, A. (toim.) (2019) Tutkimuksia eläkeläisten toimeentulokokemuksista ja taloudellisesta hyvinvoinnista. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 02/ 2019. Hansaprint Oy. Turenki.

Ahonen, K., Palomäki M-L. & Polvinen, A. (2018) Eläkeläisten toimeentulokokemuksia vuonna 2017 Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 03/2018.

Airio, Ilpo (toim.) (2013) Toimeentuloturvan verkkoa kokemassa. Kansalaisten käsitykset ja odotukset. Juvenes Print. Tampere.

Airio, Ilpo (toim.) (2013) Toimeentuloturvan verkkoa kokemassa –Kansalaisten käsitykset ja odotukset. Kelan tutkimusosasto. Juvenes Print. Tampere.

Arajärvi, Pentti (2008) Muuttuva kansaneläke- virtaviivaistettiin periaatteetkin? Teoksessa Hagfors, R., Hellsten, K. & Sakslin, M. (toim.) Suomen kansan eläke. Kansaneläkelaitos Kela. Vammala.

Asplund, Rita. (2008) Sukupuolten palkkaerot Suomessa. Yksityisen sektorin miesten ja naisten palkkojen ja palkkaerojen tarkastelu. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA. Taloustieto Oy. Yliopistopaino, Helsinki.

Eläkkeensaajan asumistuki (2023) <https://www.kela.fi/elakkeensaajan-asumistuki>

Eläkkeensaajien toimeentulo ja taloudellinen hyvinvointi -kysely. (2018) Eläketurvakeskus.

Forssen, K., Roivainen, I., Ylinen, S. & Heinonen, J. (toim.) (2012) Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Unipress. Kuopio.

Hagfors, R., Hellsten, K., Ilmakunnas, S. & Uusitalo, H. (toim.) (2003) Eläkeläisten toimeentulo 1990-luvulla. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2003:1. Hakapaino Oy. Helsinki.

Hagfors, R., Hellsten, K. & Sakslin, M. (toim.) (2008) Suomen kansan eläke. Kansaneläkelaitos Kela. Vammala.

Katri Hannikainen-Ingman, Heikki Hiilamo, Pertti Honkanen, Susan Kuivalainen ja Pasi Moisio (2012) Perus- ja vähimmäisturvan yleisyys ja päällekkäisyys 2000–2009. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.

Heikkilä, Matti. (1990) Köyhyys ja huono-osaisuus hyvinvointivaltiossa. Tutkimus köyhyydestä ja hyvinvoinnin puutteiden kasautumisesta Suomessa. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 8/1990. Tilastokeskus. Valtion painatuskeskus Helsinki.

Hellsten, Katri. (2008) Miten turvataan niiden toimeentulo, joiden kädessä kynä hidastuu ja kirves herpöää? Teoksessa Hagfors, R., Hellsten, K. & Sakslin, M. (Toim.) Suomen kansan eläke. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala.

Hiilamo, H., Niemelä, H., Pykälä, P., Riihelä, M. & Vanne, R. (2012) Sosiaaliturva ja elämänvaiheet. Suomen sosiaaliturvan kehitys esimerkkien ja tilastojen valossa. Kansaneläkelaitos (Kela). <http://hdl.handle.net/10138/33747>

Hytti, H., Ylöstalo, P. & Ruhanen, E. (2006) Työkyvyttömyyseläkkeistä virta vei entistä enemmän kansaneläkkeelle. Kelan kopiokeskus. Helsinki.

Häggman, Kai (1994) Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Ilmakunnas, Ilari. (2012) Yhteiskunnan rakenteen muutoksen vaikutus tulonjakoon ja köyhyyteen Suomessa 1971–2009. Pro gradu- tutkielma. Sosiaalipolitiikka. Turun yliopisto.

Isola, A-M. & Suominen, E. (2016) Suomalainen köyhyys. TSL Työväen sivistysliitto. Into Kustannus Riika.

Jaakkola, J., Pulma, P., Satka, M. & Urponen, K. (1994) Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Sosiaaliturvan keskusliitto. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Juvonen, Tuula (2006) Lapsi pesuveiden mukana? Naisten aseman määrittäminen keskustelussa hedelmöityshoitolaista. Teoksessa Anna Moring (toim.) Sukupuolen politiikka, Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti. (2003) Eri menetit, eri trendit- köyhyys Suomessa 1990-luvulla. Turun yliopiston Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja. Sarja A: 13/2003. Painosalama Oy. Turku.

Karisto, A. Takala, P. & Haapola, I. (1998) Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. WSOY. Juva.

Kautto, M. (toim.) (2011) Eläkkeet ja eläkkeensaajien toimeentulo 2000–2001. 04/2011 Eläketurvakeskuksen raportteja. Waasa Graphics Oy. Vaasa.

Kautto, Mikko (toim.) (2006) Suomalaisten hyvinvointi 2006. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Gummerus Kirjapaino Oy. Vaajakoski.

Kena, K. & Tuupainen, M. (toim.) (1997) Naisen elämää kahdeksassa maassa. Kirjaneliö Helsinki. Suomen lähetysseuran julkaisu 1976. Pieksämäki. Sisälähetysseuran Raamattutalon offsetpaino.

Kestilä, L. & Karvonen, S. (toim.) (2019) Suomalaisten hyvinvointi 2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-256-7>

Kiljunen, Kimmo (2015) Eläkeläisten taitettu itsetunto. Seniorikansalaisena nyky- Suomessa. Porvoo: Bookwell Oy.

Knuuti, J. & Ritola, S. (toim.) (2015) Kokonaisaläke 2015. Työeläke, kansaneläke ja verotus. Eläketurvakeskuksen katsauksia 01/2015. Juvenes Print- Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere.

Knuuti, J. & Ritola, S. (2017) Kokonaisaläke 2017. Katsaus työeläkkeen, kansaneläkkeen ja verotuksen määräytymiseen. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017. Juvenes Print Oy – Suomen Yliopistopaino Oy. Helsinki.

Knuuti, J. & Ritola, S. (2019) Kokonaisaläke 2019. Katsaus työeläkkeen, kansaneläkkeen ja verotuksen määräytymiseen. Eläketurvakeskuksen raportteja 01/2019. Hansaprint Oy. Turenki.

Kolehmainen, Sirpa. (1999) Naisten ja miesten työt. Työmarkkinoiden segregoituminen Suomessa 1970–1990. Tilastokeskus Tutkimuksia 227. Hakapaino Helsinki.

Kolehmainen, Sirpa. (1991) Naisten työmarkkinat ja työttömyys. Segregaatio ja naisten työttömyys Suomessa. Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia sarja B nro 8. Tampere.

Kuivalainen, S., Rantala, J., Ahonen, K., Kuitto, K. & Palomäki, L-M. (toim.) (2017) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo 1995–2015. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/ 2017. Juvenes Print Oy - Suomen Yliopistopaino OY. Helsinki.

Kuivalainen, S., Rantala, J., Ahonen, K., Kuitto, K., Palomäki, M-L. & Liukko, J. (toim.) (2022) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo. Kehitys vuosina 1995–2020. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 06/2022. Helsinki.

Kurronen, Sanna (2021) Tilastot eivät valehtele, käsitys köyhistä eläkeläisistä on myytti- Eläkeläisten ansiot nousevat työikäisiä nopeammin. <https://yle.fi/a/3-11817006>

Laki eläkkeensaajan asumistuesta. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070571>

Leppänen, Hannele. (2004) Sukupuoli ja köyhyys Suomessa. Vertaileva tutkimus ns. yhden aikuisen talouksissa asuvien naisten ja miesten köyhyysriskeistä yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja “köyhyyden naisistumista” koskevan teesin pohjalta. Pro gradu –tutkielma. Sosiaalipolitiikan laitos. Turun yliopisto. Turku.

Linnanvirta, Suvi. (2014) Yksin asuvien kansaneläkeläismiesten taloudellinen ja sosiaalinen turva. Juvenes Print. Tampere.

Moisio, P., Karvonen, S., Simpura, J. & Heikkilä, M. (toim.) (2008) Suomalaisten hyvinvointi 2008. STAKES. Helsinki.

Nivalainen, S. (2019) Eläkeläisten taloudellinen hyvinvointi ja toimeentulokokemukset – alueellinen tarkastelu. Teoksessa Ahonen, K. & Liukko, J. & Kuivalainen, S. & Nivalainen, S. & Palomäki, L-M. & Polvinen, A. (toim.) (2019) [Tutkimuksia eläkeläisten toimeentulokokemuksista ja taloudellisesta hyvinvoinnista](#). Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 02/2019. Helsinki.

Palomäki, Liisa-Maria. (2009) Mitkä tekijät selittävät pienituloisten eläkeläisten toimeentulokokemusten eroja? Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117649> Yhteiskuntapolitiikka YP 74 (2009)

Palomäki, Sirkka-Liisa. (2004) Suhde vanhenemiseen: iäkkäät naiset elämänsä kertojina ja rakentajina. Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä.

Pulkinen, Terho. (1969) Eläketurva ja toimeentulo. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 8. WSOY. Porvoo.

Pulkinen, Terho. (1966) Vanheneminen yhteisön ja yksilön ongelmana. Turun yliopisto sosiaalipolitiikan laitos, Tutkielmia A:2—1966.

Pösö 2015. Tilastokeskuksen tilannekatsaus 25.2.2015.

Rahikainen, M. & Räisänen, T.(toim.) (2001) Työllä ei oo kukkaan rikastunna”. Naisten töitä ja toimeentulokeinoja 1800- ja 1900- luvulla. Tietolipas 176. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Tammer-Paino Oy Tampere.

Rantala, Juha. (2020) Tutkimuksia eläkeläisten pienituloisuudesta ja toimeentulon dynamiikasta Suomessa vuosina 1995–2004. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 05/ 2020. Akateeminen väitöskirja. Turun yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos, Sosiaalipolitiikka. Hansaprint Oy. Turenki.

Rantala, J. (2011) Eläkeläisten toimeentulo. Teoksessa Kautto, M. (toim.) Eläkkeet ja eläkkeensaajien toimeentulo 2000–2010. 04/2011 Eläketurvakeskuksen raportteja. Waasa Graphics Oy. Vaasa.

Rantala, J., Hietaniemi, M., Nyman, H., Laaksonen, M. & Kuivalainen, S. (toim.) (2017) Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurva ja toimeentulo 2000-luvulla. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/ 2017. Juvenes Print- Suomen Yliopistopaino Oy. Helsinki.

Rantala, J., Pyy-Martikainen, M. & Riihelä, M. (2021) Miten nettotulot muuttuvat eläkkeelle siirryttäessä? <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-691-333-2> Eläketurvakeskuksen tutkimuksia: 04/2021.

Rantala, J. & Riihelä, M. (2016) Eläkeläisnaisten ja -miesten toimeentuloerot vuosina 1995–2013. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/ 2016. Juvenes Print Oy – Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere.

Rantala, J.& Suoniemi, I. (2007) Eläkeläisten toimeentulo tulonjaon kokonaisuudessa. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-691-079-9> Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2007:2. Palkansaajien tutkimuslaitoksen tutkimuksia 105. Multiprint Oy. Helsinki.

Repo, Katja (1996) Naisten köyhyys: esimerkkinä Iso-Britannia. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 189. Helsinki.

Roos, J.P. (1987) Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämänkerroista. Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Saari, Juho (toim.) (2019) Hyvinvointi - suomalaisen yhteiskunnan perusta. Gaudeamus.

Saari, Juho. (2005) Köyhyyspolitiikka – johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen. Helsinki. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

Sinervo, T. & Taimio, H. (toim.) (2011) Ikäihmisten asumispalveluiden järjestäminen. Yksityisen kunnallisen tuotannon vertailua sekä kokemuksia kilpailuttamisesta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ja Palkansaajien tutkimuslaitos. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 9/2011. Palkansaajien tutkimuslaitos, Raportteja 21/2011. Unigrafia Oy - yliopistopaino. Helsinki.

Sorvali, Leena. Mieliopidekirjoitus Eläkeläisten köyhyys on todellinen ongelma. Etelä-Suomen Sanomat 14.2.2020.

Suomen eläkejärjestelmän sopeutuminen eliniän pitenemiseen. (2013) Eläkekysymysten asiantuntijatyöryhmän raportti. Eläketurvakeskus. Juvenes Print Oy – Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere.

Suoniemi, Ilpo (toim.) (2013) Köyhyyden dynamiikka Suomessa 1995–2008. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2013. Palkansaajien tutkimuslaitoksen tutkimuksia 114. Kopijyvä Oy. Jyväskylä.

Taimio, Heikki. (toim.) (2015) Hyvinvointivaltio 2010-luvulla – mitä kello on lyönyt? Raportteja 30. Palkansaajien tutkimuslaitos. Helsinki.

Taimio, Heikki. (toim.) (2007) talouskasvun hedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman? Palkansaajien tutkimuslaitos. Työväen Sivistysliitto TSL.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan muistio YK:n naisten aseman edistämisstrategian vuoteen 2000 haasteista Suomessa. (1986) Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan monisteita 3/1986. Helsinki.

Tikanmäki, H., Lappo, S., Merilä, V., Nopola, T., Reipas, K. & Sankala, M. (2019) Lakisääteiset eläkkeet – pitkän aikavälin laskelmat 2019. Eläketurvakeskuksen raportteja 02/2019. Hansaprint Oy. Turenki.

Tilastokeskuksen pienituloisuusjulkaisu (2011). Tilastokeskus.

Tilastokeskuksen Tulonjakotilastot. Tilastokeskus.

Toivonen, Laura. (2011) Elinvaiheköyhyys Suomessa 1995–2010. Pro gradu- tutkielma. Sosiaalipolitiikka. Turun Yliopisto. Turku.

Tuominen, Eila (toim.) (2004) Eläkeuudistus ja ikääntyvien työssä jatkamisaikeet. Eläketurvakeskuksen raportteja 37. Hakapaino Oy. Helsinki.

Tuominen, E., Nyman, H. ja Lampi, J. (2011) Eläkkeiden reaalin kehitys vuosina 2000–2010. Teoksessa Kautto, M. (toim.) Eläkkeet ja eläkkeensaajien toimeentulo 2000–2001. 04/2011 Eläketurvakeskuksen raportteja. Waasa Graphics Oy. Vaasa.

Tuominen, Eila. (2008) Näkökulmia eläkeläisten hyvinvointiin: toimeentulosta kulutukseen ja ajankäyttöön. Eläketurvakeskuksen raportteja 2008:4. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-691-107-9> Eläketurvakeskus. Multiprint Oy. Helsinki.

Utrio, Kaari. (2006) Suomen naisen tie. Pirtistä parlamenttiin. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu.

Uusitalo, Hannu (toim.) (2006) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo. Kehitys vuosina 1990–2005. Eläketurvakeskuksen raportteja 2006:2. Hakapaino Oy. Helsinki.

Uusitalo, Hannu (2018) Köyhyys kolkuttaa monen eläkeläisen ovella. Varma.

<https://www.varma.fi/ajankohtaista/uutiset-ja-artikkelit/artikkelit/2018-q4/koyhyys-kolkuttaa-monen-elakelaisen-ovella/>

Vaalavuo, Maria (2018) Sosiaali- ja terveystalouden merkitys eläkeläisten toimeentulolle. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 02/2018. Juvenes Print Oy – Suomen Yliopistopaino Oy. Helsinki.

Vaarama, M., Karvonen, S., Kestilä, L., Moisio, P. & Muuri, A. (toim.) (2014) Suomalaisten hyvinvointi 2014. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-015-3> Terveystalouden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki.

Vaarama, M., Moisio, P. & Karvonen, S. (toim.) (2010) Suomalaisten hyvinvointi 2010. Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki.

Vanha-Sipilä, Maria. (2020) Pyykkilaudasta pillereihin. Naisten arki Suomessa 1950–1970-luvuilla. Hansaprint Oy. Turenki.

Välimäki, Jani. (2012) Työssäkäyvien köyhyys Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Pro gradu- tutkielma. Sosiaalipolitiikka. Turun yliopisto. Turku.